

TÜRKİYE'DE TÖRE BASKISINA BAĞLI İNTİHARLAR VE TÖRE CİNAYETLERİ

M. Cengiz YILDIZ*

ÖZET

İntihar; insanın öz benliğine yönelmiş bir saldırganlık ve yok etme eylemi olup, bireyin istemli olarak yaşamına son vermesi olarak tanımlanabilir. İntiharların meydana gelmesinde, çevresel baskıların önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Yani; toplumsal, ekonomik, kültürel vb. unsurlar, intiharları etkileyen temel değişkenler konumundadır. Kültürel etkenler içinde ele alınan 'töre'nin, intiharları etkileme gücüne sahip olduğu ifade edilebilir.

Kişilerin –ve özellikle de kadınların–, 'töre'ye uygun olmayan bir görüntü sergilemeleri durumunda, töre baskısı söz konusu olmakta ve kişi ya töreye uyarak 'hizaya gelmekte' ya da intihar ederek, aşiretin, ailenin, soyun vb. 'namusunu kurtarmakta'dır. Bu durum, her ne kadar intihar gibi algılansa ve yansıtılsa da, bu, gerçekte bir 'töre cinayeti' veya 'namus cinayeti'dir.

Birtakım cinayetlere intihar süsü verilmesi de söz konusu olabilir. Resmi kayıtlara ve basın yayın organlarına yansıyan intiharların belli bir kısmının, aslında töre cinayeti olduğu bilinmektedir. Töre gereği öldürülmesi gereken kişi, özellikle küçük yaşta çocuklar kullanılarak, ortadan kaldırılmakta ve 'namus temizlenmekte'dir.

Anahtar Kelimeler: İntihar, Töre Cinayeti, Aşiret, Kadın.

THE CUSTOM MURDERS AND SUICIDES DEPENDENT ON CUSTOM COMPULSION IN TURKEY

ABSTRACT

Suicide can be defined as a volunteer and intentional attack of the individual to kill himself / herself. It is known that the pressure caused by social environment has a significant role having suicides. Namely, social, cultural and some other components are the main variants effecting suicide. It can be said that 'custom' which is one of cultural elements has the power to effect the suicides.

* Yrd. Doç. Dr. , Polis Akademisi Elazığ Zülfü Açar Polis MYO 23100 ELAZIĞ,
cngz23@gmail.com

If an action of a person –especially women– is not appropriate to ‘custom’ then the custom pressure become effective and either the person ‘re–organize’ himself / herself according to custom or commits suicide to save the honor of his / her tribe, family or clan. Despite the fact most of the time that condition is considered and reflected as suicide, indeed it is either a ‘homicide of custom’ or ‘homicide of honor’.

It is also possible that sometimes some criminal homicides are covered as if they are suicide. It is known that a certain amount of suicides which are known by media and registered in criminal records are indeed homicides of custom. If a person is considered to be killed according to the necessity of custom most of the time he / she is killed by very young teenagers and ‘honor is saved’.

Key Words: Suicide, Homicide of Honor, Tribe, Woman.

1.Giriş

İntihar, 1999 yılından sonra, Türkiye gündeminde olması gerekenden fazla yer almış bir olgudur. Çünkü –çoğu– Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden gelen haberler, Türkiye ve dünyanın genel gidişatına ters bir durumun yaşandığını gösteriyordu. Bu ters durum, kadın intihar oranının erkeklerden fazla gerçekleşmesi biçimindeydi. Basın yayın organlarında konu gereğinden fazla işlenince, Güneydoğu Anadolu Bölgesi intiharlarla anılır oldu. Bu dönemlerde, birçok kamu kuruluşu ve sivil toplum örgütü, olguyla ilgili araştırma yapma gereği duymuştur. Basın yayın organlarında haberler arttıkça ve araştırmalar çoğaldıkça, bölgenin bir gerçeği su yüzüne çıkmış oluyordu. Bunlar; aşiret anlayışının devam etmesi, töre baskısı ve bunun sonucunda gerçekleşen intiharlardı.

İntihar; kişinin bilerek ve isteyerek kendi hayatına son vermesi biçiminde tanımlanabilir. İntiharın, çok çeşitli nedenlerden kaynaklanması olasıdır. İntiharların bireysel, grupsal ve toplumsal birtakım etkenlerden kaynaklanma olasılığı bulunmaktadır. Derin bir umutsuzluk, depresyon, öz nefret içinde olma, dayanılmaz acılardan, başarısızlıklardan, yaşlılık korkusundan vb. kurtulma arzusu intiharı tetikleyebilirken, insanlardan uzaklaşma, çevresindeki insanları cezalandırma veya onlara suçluluk hissettirme çabası ve intikam olgusunun önemli nedenler içinde ele alınabilmesi söz konusudur.

Çevresel etkenler içinde ele alınabilen; toplumsal, ekonomik, kültürel vb. unsurlar, intiharı tetiklemede önemli bir yere sahiptir. Durkheim’in üçe ayırdığı intihar türlerinden ikisinin (anomik, diğerkâm / altruistic) çevresel ya da toplumsal kökenli olması (Durkheim, 1986), bu durumun bir işareti gibi ele alınabilir.

Bir toplumun veya grubun davranış standartlarını belirleyen ve ihlali; ceza hukukuyla değil de ayıplama, kınama, tecrit vb. toplumsal açıdan cezalandırılan gelenek kuralları (Budak, 2000: 764) biçiminde ele alınan 'töre'ye uyulmaması neticesinde, bireye baskı uygulanması ve bu durum sonucunda kişinin, intiharı bir 'çıkış yolu' gibi değerlendirmesi söz konusu olabilir. Bu yaşananların, toplumun ya da grubun 'namusunun temizlenmesi' gibi görülebilmesi mümkündür. Gerçekleşen bu olay (intihar), bireysel bir davranış gibi görülse de; toplumun, grubun, aşiretin vs. buradaki rolünden dolayı 'cinayet' olarak nitelendirilebilir.

Bir grup veya aşirete mensup kişinin, bazı hallerde törenin gereklerini yerine getirmemesi söz konusu olabilir. Bu durumda, ilgili kişinin kendisinin yapması gereken şey (intihar), grup ya da aşiret tarafından yerine getirilebilir (töre cinayeti) ve bu, grubun ya da aşiretin 'namusunun temizlenmesi' olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizin belli bölgelerinde gerçekleşen töre cinayetleri ve töre baskısına bağlı intiharlar söz konusu edildiğinde akla gelen ilk şey, bu olgudan en çok etkilenenlerin kız ve kadınlar olduğu biçimindedir. Erkek egemen toplumsal yapıdan dolayı, erkeklerin bu olgudan etkilenme düzeyleri, kadınlara göre oldukça düşüktür. Ataerkil (erkek egemen) bir özellik taşıyan yörelerde, cinsiyetçilik önem kazanmakta, 'kadın düşmanlığı' politikaları yaygınlaşmakta, hem özel alanda ve hem de sınıf sistemi ve eğitim sistemi gibi toplumsal kurumlar içinde kadına yönelik baskılar (Marshall, 1999: 373) gözlenmektedir.

Erkek, adı geçen olaylarda fail, yani töre cinayetini gerçekleştiren veya buna ön ayak olan bir aktör konumundadır. Tabii ki, işlenen suçtan (öldürme) en az ceza alabilmek için çocukların kullanılması da başka bir ayrıntıdır.

2. Metot

Töre baskısı yüzünden gerçekleşen intiharlar ve cinayet olduğu halde intihar olarak sunulan olaylar, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Arşiv taraması, temel bilgi elde etme tekniği olarak kullanılmıştır. Yapılan uygulamalı araştırma verilerinden yola çıkılmış, birtakım genellemelere varılmış, basın-yayın organları kullanılmak suretiyle, güncel olaylara ulaşılmış ve birtakım değerlendirmelerde bulunma bu sayede mümkün olmuştur.

Töre baskısına bağlı olarak gerçekleşen intiharlar ve cinayet olduğu halde intihar olarak gösterilen olaylar, ülkemizde daha çok belli birkaç bölgede (Doğu, Güneydoğu –ve kısmen Karadeniz–) yoğunlaştığından, değerlendirme ve örneklerde daha çok bu bölgelerdeki olaylar esas alınmıştır. Ayrıca, göç, kitle iletişim araçlarının etkisi vb. nedenlerden dolayı, adı geçen bölgelere özgü anlayış –çok olmasa da– başka

bölgelerde de görüldüğünden, örnek ve değerlendirmelerde, diğer bölgelerdeki olaylara da yer verilmiştir.

Araştırmada, konuyla ilgili olması bakımından, bazı ‘örnek olay’lardan metin içerisinde bahsedilmiş ve çalışmanın sonunda töre baskısına bağlı olarak meydana gelen intiharlar ve töre cinayetleriyle ilgili birkaç örnek olay üzerinde durulmuştur. Bilindiği gibi, örnek olay incelemesinin tek başına bir gözlem ya da çözümleme yöntemi olarak kullanılması, birçok eksikliği (güvenilirlik, evreni temsil, ilgili olayın bağlamından ayrı ele alınması vs.) beraberinde getirebilmektedir. Bu inceleme biçimi, çizelgeler ve sayılarla dile getirilen verilere, somut ve canlı bir içerik kazandırma aracı ve genellemeye elverişli çözümler yapılmasını sağlayan bir teknik olarak görülmektedir (Sencer, 1989: 180–181). Dolayısıyla, gerek metin içinde vurgu yapılan ve gerekse çalışma sonunda aktarılan örnek olayların, “somut ve canlı bir içerik kazandırma aracı” olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Öncelikle, konuyla ilgili olması bakımından; töre / namus, aşiret ve intihar kavramları üzerinde durmakta yarar vardır.

3.Kavramsal Çerçeve

3.1.Töre / Namus

Töre; ‘yazılı olmayan, ancak, toplum içinde yıllardan beri kendisine uyula gelinen ahlak ve hukuk kuralları’ (Aykut, 1999: 45) biçiminde tanımlanabilirken aynı zamanda, ‘toplum üyelerinin çoğunluğunun inandığı terbiye standartlarını sağlayan temel ahlak kuralları ve davranış biçimleri’ (Emiroğlu-Aydın, 2003: 808) olarak da tarif edilebilir. Örnek (1971: 190), töreyi [örf]: ‘toplumuna göre, kanun ve ahlak yerine geçebilen, fakat gerçekte kanun olmayan davranış kalıbı’ biçiminde ele almaktadır. Tezcan (2003: 16) ise, töreye şöyle bir tanım getirir: Töre, ‘bir toplumun ya da toplum kesiminin ortaklaşa benimsediği, kabul ettiği, uymak zorunda olduğu gelenek, görenek gibi toplumsal kurumlardan kaynaklanan davranış kalıplarını içerir. Töreler alışlagelen, yapılagelen davranış kalıplarından oluşur. Bastırıcı, etkin, zorlayıcı yaptırım güçleri vardır’.

Töre, göçebelik döneminin değerler sistemini simgeler. İnsanlar, aşiret halinde yaşarlarken, töreye bağlıdırlar. Töre, aynı aşiretten olanları, öteki insanlardan üstün tutar. Aşiretin esenliği; liderin ve halkın töreyi sürdürmesi ile sağlanır. Töresiz bir aşiret, bir boy, tarihin karanlıklarında kaybolup gitmeye mahkûmdur. Bu açıdan ‘töreye bağlılık’, göçebelik dönemini yaşayan insanlar için bir ‘ölüm–kalım’ (kongar.org) sorunudur.

Namus; ‘bir toplum içinde ahlak kurallarına karşı beslenen bağlılık; dürüstlük, doğruluk’ (TS, 1998: 1630), biçiminde tanımlanabilir. Yine; ‘edep, hayâ, doğruluk ve güvenilirlik gibi faziletlerin sonucu olan ve

yüksek değer taşıyan haslet' (Doğan, 1990: 840) olarak da ele alınmaktadır. Namus; 'ırz, iffet, edep, hayâ; temizlik, doğruluk' anlamlarında da kullanılabilir (Yeğin vd., 1992: 765). Tanımlamalarda, ahlak kurallarının geneline vurgu yapılmasına rağmen, Türkiye'de; bölge, sınıf, kategori, genel kültür, eğitim düzeyi vb. unsurlara bağlı olarak, bu kavrama yüklenen anlam farklılaşabilmektedir.

Namus kelimesine yüklenen anlamda, ilk akla gelen cinsellik iken, burada namusu asıl sorgulanan kişi kadın olmaktadır. Kadının eşine itaat etmesi, genel olarak namus kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır (Akkoc, 2003: 86-89). Namus kavramıyla yakından ilgili olan şeref kelimesi; 'yükseklik, yücelik, büyüklük; insanlar arasında geçerli ve makbul olma; büyük bir makam sahibi olma' (Yeğin vd. , 1992: 911), 'başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur' (TS, 1998: 2086) anlamlarında kullanılabilir. Şeref ve onur kavramlarına vurgu yapılması, ahlak kurallarına bağlılıkla yakından ilgili olurken; 'namus', 'namuslu', 'namussuz' kelimelerinin, cinsellikle ve kadının davranışlarıyla bağlantılı olarak ele alındığı dikkat çekmektedir.

3.2.Aşiret

Aşiret; 'kendi aralarında ayrı diller ya da ağızlar kullanıyor olsalar da, aralarındaki iletişimi tek bir ortak dille sağlayan, aynı ya da benzer kültür özellikleri gösteren, büyük ölçüde aynı kökten geldiklerine inanan, daha doğru bir deyişle birlik(te)liklerini kan-bağı ile açıklayan, iki ya da daha çok sayıda kabilenin oluşturduğu birlik' (Emiroğlu-Aydın, 2003: 77) olarak tanımlanabilir.

Aşiretlerde, olanaklar çerçevesinde, dışarıdan kız alınıp verilmez. Aşiret baba soyludur. Başka bir aşiretten gelen kadın, içine girdiği aşirete tabi olur. Aşirette yaygın olan bir uygulama da, erkeğin ölümünden dolayı dul kalan kadının kayınbiraderiyle evlendirilmesidir. Bu uygulamada en önemli unsur töre olurken, aile mensubunun dışarı verilmemesi, 'namusun korunması', evin dağılmaması ve çocukların anasız kalamaması (Özer, 1998: 387) gibi konular önemsenmektedir.

Aşiret gibi kapalı toplumsal yapılarda ya da ekonomik özgürlüğün sınırlı, hareketin kısıtlı olduğu çevrelerde, 'akrabadan eş seçimi' yaygın olmaktadır. Aile ve aşiretin, önceden kimin kiminle evlenebileceğine ilişkin karar alması ile ortaya çıkan evlilikler 'tercihli evlilik' olarak adlandırılır. Burada; toplumsal, siyasal ve ekonomik birtakım kaygılar, kişileri bu tür evlilik kararı almaya zorlamaktadır. Bu evliliklerden, paralel kuzen evlilikleri içinde, amca çocuklarının evlenmesi, Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın olarak uygulanmaktadır (Emiroğlu-Aydın, 2003: 22, 675, 800-801). Bu tür evliliklerde en büyük amaç, toprağın bölünmesini önleme olmaktadır.

Aşiret hayatında göçebe yaşayan kadın, çok daha serbest ve aktif iken, yerleşik hayata geçildikten sonra olaylara müdahale etmesi pek hoş karşılanmamaktadır. Göçebe yaşamda, çadıra gelen çerçi veya diğer satıcılarla saatlerce pazarlık yapan kadın, yerleşik hayata geçmeyle birlikte, bakkala bile gidememektedir (Beşikçi, 1969: 144). Aşiretteki kadının görevi, çocuk yapmak ve ev işleriyle meşgul olmaktır. Yerleşik yaşama geçişle birlikte, kadının toplumsal açıdan düşen statüsü, şehir yaşamına geçmeyle birlikte tekrar yükselme eğilimi göstermektedir (Özer, 1998: 396–398).

3.3. İntihar

İntihar, dayanılmaz hale gelen durumlarda, bireylerin bu duruma karşı göstermiş olduğu aşırı bir reaksiyon (Özaydın vd., 1998: 74) olarak nitelendirilebilir. İntihar, geniş anlamda; ‘hayatın tehlikelerine karşı, gerek pozitif ve aktif veya negatif pasif bir tutumla, kişinin hayatına kasıtsız müdahalesi sonucu ortaya çıkan anormal tip ölüm’ biçiminde ele alınmaktadır (Yolcu, 2001: 52).

Durkheim (1986: 140; 156: 188), ‘bireysel ben’in, ‘toplumsal ben’ karşısında ve onun aleyhine olacak şekilde, aşırı ölçüde vurgulanmasının ‘bencillik’, aşırı bireycilikten kaynaklanan intiharı da ‘bencil intihar’ olarak nitelendirmekte, kadınların erkeklerden daha az intihar etmesini; kadınların ‘köklü biçimde gelenekçi’ olmasına, ‘davranışlarını yerleşik inançlara göre düzenleme’sine ve ‘büyük düşünsel gereksinimleri olmama’sına bağlamaktadır. İntiharın meydana gelmesini önleyen ‘bağışıklık katsayısı’nın, cinslere (kadın–erkek) göre değişebileceğini ve aynı cinsler arasındaki katsayı farkının, toplumdan topluma büyük değişimler gösterebileceğini ifade etmektedir.

Durkheim (1986: 187–194), intiharların; ‘bireyin içinde bulunduğu toplumsal kümelerin bütünleşmişlik ölçüsüyle ters orantılı olarak değiştiğini’ ileri sürmektedir. Yine, insanı yaşama bağlayan bağın gevşemesinin, onu topluma bağlayan bağın gevşemiş olmasından dolayı gerçekleştiğini ifade ederek, intiharda toplumsal etkenlerin dominant bir karakter taşıdığını ima etmektedir.

İntihar hızı (yüz binde), Japonya’da 25, ABD ve İngiltere’de 12, Türkiye’de 2 civarındadır (Tarhan, 2002: 42). 1980’li yıllarda, dünya genelinde intihar oranlarında Romanya 66.5 ile birinci, Macaristan 43.1 ile ikinci, Almanya ise 30 ile üçüncüdür. Bu yıllarda, Türkiye’de intihar oranı 1.9 olarak gerçekleşmiştir (Mc Collough, 1987: 114–115). Dünyada, ortalama 3–4 erkek başına bir kadın intiharı gerçekleşirken, günümüzde Türkiye’de bu oran 1.4 civarındadır. 15–24 yaşları arasında olmak ve aile içi ilişki güçlükleri yaşamak, intiharda risk etkenleri arasında önemli bir yer tutar. Ülkemizde; Diyarbakır, Bitlis, Şanlıurfa,

Sivas, Kırıkkale ve Ordu gibi illerde, dünyadaki gidişata ters olarak, kadın intihar oranı erkeklerden fazladır (Sayar, 2002: 19).

Genel olarak Türkiye’de, intihar hızına bakıldığında, kırsal ve kentsel kesimde, erkek intiharlarının kadınlardan yüksek olduğu görülmektedir. Medeni duruma göre bakıldığında durum değişmemektedir (Koç–Albayrak, 1993: 58–59). Ancak, son yıllarda, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, Türkiye’nin genel görünümüne ters düşen bir durum yaşanmış ve kadın intiharları bu bölgede erkeklerin önüne geçmiştir. Türkiye’de, intihar nedenlerine bakıldığında, kadınların %36’sının aile geçimsizliğinden dolayı intihar ettikleri anlaşılmaktadır. İsteddiği kişi ile evlenemeden dolayı intihar edenlerin oranı %8.4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde kadınların intihar hızına bakıldığında, en yüksek hız, 15–24 yaşları arasında olmaktadır (Koç–Albayrak, 1993: 60–62). Genel olarak kadın intiharlarının evlilik problemlerine, erkek intiharlarının ise iş sorunlarına bağlı olarak ortaya çıktığı görüşü kabul görmektedir (Özçelik, 1995: 40).

Bekâret kontrolü, bireyin ruh sağlığını bozan, kadının kendi bedeni üzerindeki söz hakkını ortadan kaldıran, fiziksel ve ruhsal sonuçları açısından da kadın bedenine yönelik bir şiddet olarak ortaya çıkmaktadır.

Düşük gelirli ve sosyal açıdan kapalı bir özellik taşıyan bölgelerdeki kadınların, intihar girişimlerini etkileyen faktörlerin en önemlilerinden birinin, eşlerin ‘uygunsuz davranışları’ olduğu ifade edilmektedir (Alyanak–Tüzün, 1999: 422).

1999 yılında, Batman ve merkez ilçelerinde, 17 gerçekleşmiş intihar vakası bulunurken 2000 yılı Eylül ayına kadar toplam 26 intihar olayı meydana gelmiştir. Bir başka deyişle, 1999 yılında yüz binde 4.2 civarında olan intihar oranı, 2000 yılının ilk sekiz ayının sonunda yüz binde 6.42’ye çıkmıştır. Bu oran, Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katı düzeyinde bulunmaktadır. Batman’da görülen intihar olaylarının %75’i, 13–25 yaş arasındaki genç kuşakta gerçekleşmiştir. Bu intiharların %80.8’i kadın, %19.2’si ise erkeklerdir. İntihar edenler içerisinde, bekâr kadınlar ile 25 yaş altındaki yeni evli kadınlar, yaklaşık %65 oranıyla en üst grupta yer almaktadırlar (ntvmsnbc.com).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki intiharlara cinsiyet açısından, Batman örneğinde, bakacak olursak; 1999–2000 döneminde toplam 135 intihar girişimi ve intihar olmuş, bunların 42’si ölümlü sonuçlanmış, 93’ü teşebbüs olarak kalmıştır. Ölenlerin %64.3’ü kadınlardan oluşmaktadır (Halis, 2001: 127). Kadınların bölgesel anlamda fazla oranda intihar etmelerinin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: İşsizlik, gelir dağılımındaki dengesizlik, lüks hayat özleminin yaygınlık kazanması, hızlı değişime ayak uyduramama, yaşanan kimlik şoku ve kimlik arayışı, eğitim seviyesinin düşüklüğü, ailelerin özellikle kız çocuklarının

eğitimleri hakkında takındıkları olumsuz tavır, aile içi şiddet ve geçimsizlik, aile başına düşen çocuk sayısının çok olması, kız çocuklarının küçük yaşta evlenmeye zorlanması, hurafe ve batıl inançların yaygınlığı vs. (Aktay, 2002: 70).

Şiddete, baskıya, tecavüze maruz kalan kadınlarda; kronik anksiyete (korku), incinmişlik duygusu, kontrol kaybı, kendini suçlama, somatik belirtiler, depresyon, intihar düşünceleri, post-travmatik stres bozukluğu semptomları görülebilmektedir (Akyüz-Kuğu, 1999: 181). Sayar (1998: 179), kültüre bağlı olarak sendromlar (hastalık) meydana geldiğini ifade ederek, insan gruplarının özelliklerine göre, sendrom sıklığının değişebileceğini dile getirmektedir. Yapılan çalışmalarda, intihar girişimi öncesi, kişiler arası ilişkilere bağlı gerginlik oranının, kadınlarda, erkeklere göre çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Bekaroğlu, 2000: 101). Buna göre, kadınların ailesel ve çevresel olaylardan daha fazla etkilendikleri ve bunun sonucunda intihar ettikleri ileri sürülebilir.

Sır vd. (1999: 53-55)'nin, Diyarbakır'daki intiharlar üzerinde yaptıkları araştırmaya göre, bölge kadınları, toplumsal cinsiyet ayrımından kaynaklanan bir baskıyla karşı karşıyadırlar. Evlilik öncesinde baba baskısı bulunurken, evlilik sonrasında ise koca baskısına maruz kalınmaktadır. Çaresiz kalan kadının başka bir savunma yolu bulamaması, onu intihara sevk etmektedir. Şanlıurfa, Iğdır, Van, Adıyaman, Ağrı, Bitlis, Hakkâri gibi illerdeki kadın intiharlarında da bu unsurun önemli bir yeri olduğu dile getirilmektedir.

Aile içi şiddet ve baskının sonuçları arasında, intiharlar önemli bir yere sahiptir (Özaydın vd. , 1998: 74). Durkheim (1986: 187), intiharlarda ailenin etkisini şu ifadeyle ortaya koymaktadır: 'İntihar, aile topluluğunun bütünleşme ölçüsüyle ters orantılı olarak değişmektedir'.

Bazı durumlarda, kadın intiharlarının aile içi şiddet içinde ele alınması önerilmektedir. Fiji'deki Hintli ailelerde intihar, kültürel olarak, hayatını dayanılmaz hale getiren kişiden 'intikam alma' olarak tanımlanmaktadır. Bu ailelerde intihar oranı %41 olarak gerçekleşmiştir (Özaydın vd. , 1998: 74). Parçalanmış ailenin varlığı, boşanma, dul kalma, ayrı yaşama, aile içinde şiddet durumlarının da intiharla yakından ilişkili olduğu dikkat çekmektedir (Fırat, 2001).

"Baskıcı bir aile ortamı, duyguların dürüstçe açığa vurulmasına izin vermez. Gençler neler hissettiklerini veya sorunlarını açıkça söylemekten ya korkarlar ya da rahatsız olurlar. Sadece pozitif veya kabul görmüş duygulara yer vardır, dolayısıyla çocuk da kızgınlığını, sinirini veya üzüntüsünü' içine atmakta ve bu durum intiharla sonuçlanmaktadır. 'Ailede şiddet, gençlere sorunları veya farklılıkları çözmek için şiddetin tek yol olduğunu gösterir. Bu tür aileler, duyguları hakkında konuşacakları yerde, onları hareketleriyle, davranışlarıyla gösterirler.

Taciz eden ebeveynlerin kendileri, o kadar sorunludurlar ki, çocuklarının üstü kapalı yardım çağrılarını görmezler” (Shapiro, 1999: 149). Yapılan bir araştırmada, ‘aile huzursuzluğu’ ve ‘aile huzursuzluğu ve maddi sıkıntı’ dan dolayı intihar girişiminde bulunanların oranının %36.1 ve %46.2 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Aynı araştırmada, ailesinde kavga ve dayak nedeniyle intihar düşüncesi olanların %20, intihar girişimi olanların %60 oranına, ailesinde hoşgörü ortamı olmayanlardan intihar düşüncesi olanların %46.2, intihar girişimi olanların ise %23.1’e sahip olduğu dikkat çekmektedir (Yaşar, 2003: 305-324). Bekaroğlu vd. (2000: 100)’ye göre, intihar öncesi yaşanan gerginleştirici olaylarda, aile içinde yaşananlar önemli bir yer tutmaktadır. Burada, aile içi yaşanan gerginliklerin, sözel iletişim araçları kullanılarak çözülmesi yerine, sözel olmayan intihar yolunun tercih edildiği dikkat çekmektedir.

4.Töre / Namus Cinayetleri

Töre / namus cinayeti; töre baskısı yanında, öç alma duygusu, yanlış dini inanç ve toplumsal değer yargılarından kaynaklanan bir suç türüdür. Aslında, töre cinayeti kavramı; namus cinayetleri yanında, kan davaları gibi olayları da kapsamaktadır (Aykut, 1999: 48–50). Töre / namus cinayetlerinin, Türkiye’de en çok Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Karadeniz Bölgesi’nde işlendiği dikkat çekmektedir (Anar, 1991: 656–657). Töreler, aşiret yasaları, feodal yapılanmalar ve ekonomik dengesizlikler Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ni töre / namus cinayetlerinin merkezi durumuna getirmiştir (Sarıhan, 1999: 60). Bu unsurlara, eğitimsizlik ve son dönemlere kadar yürürlükte bulunan ‘ceza indirimi’ de eklenince, bu uygulamanın önünü almak neredeyse olanaksız bir hale gelmiştir. Haziran 2005’te yürürlüğe giren ceza yasasında, bahsedilen suçlarla ilgili ceza indirimi bulunmamasının, bu tür olayların azalması sonucunu doğuracağı ifade edilebilir.

Kırsal kesimden kentsel alanlara doğru ve bölgelerarası gerçekleşen göçlerden dolayı, daha çok Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde çokça görülen töre / namus cinayetleri, başka bölgelerde de ortaya çıkmaya başlamış, hatta Avrupa ülkelerine göçen aileler arasında bile bu tür olaylar yaşanmıştır (Tezcan, 2003: 41). Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından yapılan bir araştırmada, Güneydoğu Anadolu’da yaşanan töre / namus cinayetlerinin en çok Şanlıurfa’da işlendiği ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre, bu cinayetler, genellikle Şanlıurfa’daki Arap aşiretlerine bağlı ailelerde yaşanmaktadır. Kurbanlar ise, 12–20 yaş arasında, ailenin karşı çıktığı bir ilişkiye giren genç kızlar ile aile zoruyla veya akrabadan kişilerle evlendirilmiş kadınlar olmaktadır. Ölüm kararını, genellikle 18 veya 15 yaşın altındaki erkek çocuklar yerine getirmektedir. Bu

cinayetlerden bir kısmı önceden planlanmakta, cinayete kaza süsü verilebilmekte ve suçu işleyenlerin az bir cezayla cezalandırılmaları hedeflenmektedir. (cumhuriyet.com.tr).

Töre / namus cinayetlerinin yaygın olduğu Arap toplumu, bozkırlarda ve çölde, aşiret hayatı yaşamıyla ön plana çıkmaktadır (Emiroğlu-Aydın, 2003: 60). Aşiret bağları, eskiye nispetle zayıflamış olmasına rağmen, yine de Arapların diğer uluslara göre, aşiret ve töre cinayeti konusunda ileri düzeyde oldukları söylenebilir. Filistin’de 1990–1999 yılları arasında, sadece kayıtlara geçen cinayet sayısı 64’tür. Arap dünyası içinde, en çok namus cinayeti işlenen ülke Mısır’dır. Mısır’da, 1997 yılında, kayıtlara geçmiş 52 namus cinayeti bulunmaktadır. 1996–1998 yılları arasında Lübnan’da, kayıtlara geçen 36 namus cinayeti vardır. Ürdün’de bir yıl içinde kayıtlara geçen namus cinayeti sayısı 20’dir. Ancak, bu cinayetlerden pek az bir kısmı kayda geçmekte ve önemli bir kısmı da intihar olarak sunulmaktadır. Yemen’deki kabile–aşiret yapısı da, bu tür bir cinayet işlemeyi uygun görmektedir (namus.com). Yine, aşiret–kabile yapısı gereği, cinayet hakkında bilgi veren kişinin sonu da ölüm olmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki töre / namus cinayetlerinin, geri kalmışlık düzeyinden çok, aşiret geleneklerinden kaynaklandığı dikkat çekmektedir. Aşiret yapısı yanında, homojen toplum yapısının da töre cinayetlerinin işlenmesinde etkili olduğu bilinmektedir (Ünsal, 1995: 87–89) Homojen toplumlarda, sosyal kontrolün daha fazla olmasından dolayı, kişilerin töre cinayetleriyle daha fazla karşı karşıya kalabilmeleri söz konusudur denilebilir.

Belirlenen bir kişiyle evlenmeye karşı çıkma, töre cinayetlerinde önemli bir neden olarak ele alınmaktadır. Evlenme biçimi olarak, berdel (berder) evliliği, Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak sürdürülmektedir (Yalvaç, 2000: 204–207). Bu sayede, toprağın bölünmesi ve mirasın başka kimselere gitmesinin önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden, namus–töre cinayetlerinin temelinde, ekonomik unsurların da önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir.

Yirmibeşoğlu, ilgili olsun olmasın, pek çok davada, sanıkların ‘namus’ kavramına sığındıklarına işaret etmektedir. Bu sayede, verilecek ceza en aza indirilmektedir. ‘Hakkında dedikodu vardı’ biçimindeki ifadeler, namus davalarında çokça işlenmiş ve bu ifade gereği (462. madde), çoğunlukla ceza indirimi yapılmıştır. Bu kanun maddesi, son dönemlerde değiştirilmiş ve bu tür cinayetleri işleyenlere indirim uygulaması ortadan kalkmıştır. Ancak yeni düzenlemede, bu durum düzeltilirken, bunun yerine 51. madde eklenmiş ve ‘haksız tahrik’ maddesinden dolayı, eskiye oranla daha fazla indirim yapılması

öngörülmüştür. Buna göre, ‘namusunu temizleme’ suçu yine hafif cezayla atlatılmaktadır (evrensel.net).

Başlık parasının, ödeme gücünü aştığı durumlarda evliliğin gecikmesi yanında, evlilik dışı birliktelik ya da kaçma / kaçırma söz konusu olabilmektedir (Emiroğlu-Aydın, 2003: 125–126). Bu durumlarda, evlilik dışı birliktelik ve kaçma / kaçırma, namus cinayetleri için önemli bir gerekçe oluşturabilmektedir.

Töre / namus cinayetlerinin coğrafi dağılımına bakıldığında, bu olgunun kırsal alanda yoğun olarak görülmesine karşılık, kentsel kesimlerde de gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Kırsal kesime ait normatif sistemin, kentsel alanlarda görülmesi, bu mekânlarda da adı geçen cinayetlerin işlenebilirliği olasılığını ortaya çıkarmaktadır. Göçlerle birlikte, kırsal yaşama ait değer ve normların kent yaşamına taşınması söz konusudur (Tezcan, 1999: 22–23) denilebilir.

Töre cinayetlerinin öğrenilmesi, haber verilmesi, ihbar edilmesi çoğu zaman mümkün değildir ve tepkiyle karşılaşır. Aile ya da aşiret içinde gerçekleştiğinden dolayı, suçluyu bulmak zordur. Çoğu zaman tanıklık yapan kimse bulunmadığı gibi, maddi deliller de ortadan kaldırılmaktadır (Soyaslan, 1999: 30). Töre cinayetlerinin belli bir kısmı basına yansımadağı gibi, Adalet Bakanlığı da bu konuda sağlıklı bilgilere sahip değildir. Özellikle kırsal kesimde işlenmiş olması, bu tür cinayetlerin saklı kalmasına yol açabilmektedir (Kardam, 1999: 88).

Namus cinayetlerinin işlenmesi ve ‘namus anlayışı’nda, Türk toplumunda cinsiyet temelli bir çifte standardın hâkim olduğu görülmektedir. Karısını aldatan ve bu nedenden dolayı, kocasından boşanmak isteyen bir kadın, boşanma isteğinden dolayı aile meclisinin aldığı kararla öldürülürken, karısının ölümünden önce ve sonra başka kadınlarla birlikte olan erkek, hiçbir şey yapmamış gibi yaşamına devam edebilmektedir. Töre cinayetlerinde, karşı cinsin olumsuz davranışlarına maruz kalan ve olay sonucu yaşamını kaybedenler genellikle kadınlar olmaktadır. Töre cinayetlerinde kızların-kadınların kurban gitmesinin başlıca nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: Kızın, ailesinin isteği dışında birisiyle duygusal ilişki yaşaması, kızın evlilik öncesi hamile kalması, kızın sevdiği gençle evden kaçması, kadının kocasını terk edip başkasıyla kaçması (Tezcan, 2003: 18; 46–48).

Namus kavramının sadece kadın üzerine temellendirildiği bu anlayış, birçok sinema filminde de vurgu yapılarak işlenmektedir. Bu filmlerde, ‘namusu kirlenen’ kadının sonu ölüm olurken, kadının ‘namusunu kirlenen’ ile evlenmesi zorunluluk olarak gösterilmektedir (Uluyağcı, 2000: 26).

‘Güneydoğu’daki kadınlar, yoğun bir toplumsal baskı ile yüz yüzedirler. Tepkilerini ortaya koyacak bir savunma yöntemleri yoktur.

Evlilik öncesinde baba baskısı, yerini evlilik sonrasında koca baskısına bırakmaktadır. Üstelik kocasının akrabalarıyla da sorunları var (Tezcan, 2003: 65).

Kadının toplumsal statüsünün düşük olduğunu gösteren birçok ifade / anlayış mevcuttur. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir: 'Bir oğlan, üç kızıdan daha değerlidir', 'bir oğlana sahip olma, iki göze sahip olmaya, bir kıza sahip olma ise, bir göze sahip olmaya benzer' (Demir, 1999: 13), 'kız çocuğu bekletmeye gelmez', 'kız beşikte çeyiz sandıkta' (Maden, 1991: 494), 'kız on ikisine geldi mi ya ere ya yere' (Bulut, 1991: 505).

Özellikle kapalı toplumlara mahsus özelliklerden birisi, erkek çocukların 'erkek gibi' yetiştirilmesinin amaçlanması, buna karşın kız çocuğu içinse hiçbir hassasiyetin gösterilmemesidir. Genellikle birçok husus, kız çocuğu için 'ayıp' karşılanır ve kız çocuklarının bu durumda 'zayıf cins' rolünü oynaması kaçınılmaz olur (Akyüz-Kuğu, 1999: 180).

Türk toplumunda, özellikle kırsal kesimde, kızın evlilik öncesi karşı cinsle irtibata geçmesi hoş karşılanmaz. Yine kırsal kesimdeki aile yapısı, boşanmayı önleyici niteliktedir. Evlenme ve boşanma, sadece kadın ve erkeği değil, hane, akraba (İlbars, 1991: 541), aşiret, kabile vs.yi de yakından ilgilendirmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kan davalarının temelinde genellikle kadın unsuru vardır. Namus mefhumunda baş aktör kadın olmaktadır ve bu mefhumla karşı herhangi bir müdahalede, kan dökme ya da kan davası başlamış olmaktadır. Kadına karşı, geleneğe uymayan herhangi bir davranışta bulunma, kız kaçırma, aynı kızın iki kişi tarafından sevilmesi ve tecavüz etme durumları da kan davası nedenidir (Özer, 1998: 194-195). Kan gütme olgusunda, 'kolektif şeref duygusu' önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, Osmanlı hukuk sisteminde de bulunmaktadır (Emiroğlu-Aydın, 2003: 451). Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında, daha çok kadınları etkileyen namus cinayetlerinin işleme gerekçelerinde de adı geçen duygunun önemli bir yere sahip olduğu dile getirilebilir.

Kadın, çoğu yerde bazı temel haklardan mahrum olmasına rağmen, kadınla ilgili hususlarda (kaçırma vs.) çatışma kaçınılmaz olmaktadır. Yöresel deyimle, 'namusa gelen lekeyi ancak kan temiz'lemektedir (Özer, 1998: 201).

Kız kaçması ya da kaçırılmasına karşı gösterilen tepki, bölgelere göre bir farklılaşma göstermektedir. Bazı yörelerde, damadı mahkemeye verme tehdidiyle daha fazla başlık alınmasından dolayı, kız kaçırma özendirilebilirken, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kız kaçırma / kaçırma, adetlerden sapma ve 'namusun yitimi' olarak görülür ve bundan dolayı kaçan ve kaçırılanın öldürülmesi gerekmektedir (Emiroğlu-Aydın, 2003: 468; Erdentuğ, 1972: 66). Kız kaçırma hadisesi, kızın ailesini

aşağılayıcı bir durum olarak telakki edilir. Türk toplumunda özellikle geleneksel değerlerin hâkim olduğu kesimlerde, evlenme sağlanmaması halinde, bu bir 'öç unsuru' olarak görülür (Anar, 1991: 656-657). Bu hadiselerin sonucu ise genel olarak cinayetle noktalanmaktadır.

Bireyin annesi, karısı, kız kardeşine küfür edilmesi, laf atılması, dedikodusunun yapılması, 'namus meselesi' olarak değerlendirilebilmekte ve kişiler, ölümü çok rahatlıkla göze alabilmektedirler (Tezcan, 1991a: 659). 'Kadınlara karşı kaba ve uygunsuz teklifler ya da kız kaçırma, ırza geçme, zina benzeri daha ağır ahlak dışı davranışlar karşısında, yerel kültürün grupları arasında tepkiler son derece açık, ani ve şiddetlidir. Aile namusu söz konusu olduğunda, bireyler kendilerini feda etmeye hazırdırlar' (Ünsal, 1995: 103).

Özellikle, Doğu ve Orta Anadolu'da, flört etmenin cezasının ölüm olduğu yolunda yaygın bir kanaat vardır. Evli kadının evlilik dışı ilişkilere girmesi durumunda ise, şiddetli şekilde cezalandırılır (Erdentuğ, 1972: 23;31). Buna göre, bu durumda olan kişinin intihar etmesi, bir yönüyle 'ölümlerden ölüm beğenmesi' olarak yorumlanabilir.

Yapılan bir araştırmada, kadının aile içindeki görevinin; 'analık' (çocuk doğurmak, yetiştirmek), 'ev işlerini görmek', 'aile işletmesine yardımcı olmak', 'eşinin hayat arkadaşı olmak' olduğunu belirtenlerin oranı 1/2'den daha fazladır (Özer, 1998: 366). Belli kesimlerde, kadının bu konular dışındaki hak talepleri ise baskıyla sonuçlanabilmektedir.

5.Bir Töre / Namus Cinayeti Olarak İntihar

Son dönemlerde gündeme gelen, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kadın intiharlarının çoğunluğunun ardında, töre baskısı aramak yanlış olmayacaktır. Erkek egemen toplum yapısının hâkim olduğu bölgede, kadın, yoğun bir baskıyla karşı karşıya bulunmakta ve son çare olarak intiharı seçebilmektedir. Hem namus cinayeti ve hem de intihar olayları, gazetelerin üçüncü sayfalarında boy gösterirken, televizyon programlarının da 'en gözde malzeme'si olmaktadır.

Namus konusunun en önemli yönlerinden birisi, kişiyi intihara zorlamasıdır. Basın yayın organlarına intihar olarak yansıyan olaylardan bir kısmı, intihar süsü verilmiş töre cinayeti olurken, bir kısmının da töre baskısı neticesi meydana gelen intiharlar olduğu ileri sürülebilir.

Erkek egemen toplumların bütün özelliklerini içinde barındıran bölgelerde kadın, adeta bir 'meta' gibi muamele görmekte, küçük yaşta evlendirilmekte ve yine istemediği kişilerle evlenmeye zorlanmaktadır. Yaşlı veya istemediği kişiyle evlendirildiğinden dolayı, kadınların intihar etmesi vaki iken, evlendikten sonra kaçmak bile bir çıkış yolu olarak görülmemektedir. Çünkü bir şekilde, kişinin izi bulunmakta ve sonunda 'namus temizlenmekte'dir.

Erkul (1993: 269–270); töre ve değerlerin, intiharlar üzerinde belli bir paya sahip olduğunu dile getirmektedir. Ebeveynlerle çocuklar arasındaki mevcut kuşak çatışması, intihar için alt yapı hazırlayabilmektedir. Aile içi ilişkilerde değişme ve düzene ağırlık verme, intihar düşüncesinin gelişmesini engelleyebilmektedir. Özellikle diyalog eksikliği, intiharı körükleyen bir unsur olarak görülebilir. Hoşgörü ortamının varlık derecesi de, intihar oranını etkileyebilmektedir. Kişiyle aile arasındaki iletişim eksikliği, sevgi yoksunluğuna yol açmakta ve bu durum, bireyi yalnızlığa ve yılgınlığa itebilmektedir. Ailedeki; çatışma, huzursuzluk, gerginlik, ‘potansiyel bir intihar ortamı’ nın oluşumunu kolaylaştırabilmektedir.

Güneydoğu’da gerçekleşen kadın intiharlarının nedenlerine bakıldığında, öncelikle kadının ‘namusu’ ile ilgili dedikoduların yaygınlığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, kişinin intihar etmemesi, ‘daha büyük bir intihar’ olarak değerlendirilebilmektedir. Çünkü toplumdan, gruptan, aşiretten vs. dışlanma söz konusu olabildiği gibi, özellikle ailevi şiddete maruz kalma olasılığı da bulunmaktadır. Kadınlar; eğitim ve bilgilendirme süreci içine girmelerinden sonra bir açmazla karşı karşıya kalabilmekte ve büyük uyum problemleri yaşayabilmektedirler. Bu açmaz, öncelikle ailede başlamaktadır. Eğitimle, katı geleneksel yapı çatışabilmekte (Sevindi, 2002: 64–65) ve problem bu noktadan sonra kendini hissettirebilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, bekâr kadınlarla, 25 yaşının altındaki yeni evlilerde intiharlar çok daha yoğundur. Genç yaşta evlenme ve buna bağlı hayal kırıklığı yaşama ve şiddete maruz kalma, Batman –ve dolayısıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi– kadınlarının en çok karşı karşıya kaldıkları durumlardır. Yine; bir şey isteyip de elde edememek, okutulmamak, aile ve çevre baskısına maruz kalmak, ekonomik yetersizlik içinde bulunmak ve hareket etme özgürlüğü elde edememek bölge insanının en önemli sıkıntıları arasında yer almaktadır. Kadınların ‘vatandaş’ ve ‘birey’ olarak kabul edilmediği bir toplumda, modernleşme ve modernleşme araçlarının kadınları hayal kırıklığına uğrattığı (Sevindi, 2002: 66) dikkat çekmektedir.

Küçük yaşta evlenme ya da evlendirme, özellikle intihar gerçekleşen kesimde çok daha yaygındır. Bölgelere göre evlenme yaşına bakıldığında (1988), en küçük yaşın, Doğu Anadolu Bölgesi olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye’de, 1978’de ortalama evlenme yaşı 17.7 iken, bu oran 1988’de 18.2’ye çıkmıştır (Bulut, 1991: 498). Günümüzde bu oranın daha da yükseldiği ifade edilebilir.

Aile içinde sağlıklı olmanın belirtileri arasında yer alan yetişkinlerin sert ya da otoriter davranmaları; genç kuşağın kendini ifade etmesini, karşıdakini ikna etme ve söze katılmasını engelleyebilmektedir (Tezcan, 1991: 706). Bu durumun, özellikle baskı altında yetişen kız

çocuklarının ve kadınların içe kapanmalarına ve bir kurtuluş yolu bulamamalarından dolayı, intihara başvurmalarına neden olacağı ifade edilebilir.

Uzun yıllar, özellikle Doğu ve Güneydoğulu kadınlar üzerine araştırmalar yapan eğitimci Doster, 'berdel, başlık parası, töre ve namus cinayetleri, dayak, baskı ve gelenekler'in kadını hedef almaya devam ettiğini ifade etmektedir. Özellikle son yıllarda kadın intiharlarındaki artışın bu gibi nedenlerde aramak gerektiğini dile getirmektedir (ntvmsnbc.com). Bölgedeki kızlar / kadınlar cahil bırakılmakta, hurafelerin kurbanı olmakta, lüzumsuz ve baskıcı gelenekler yaşamı olumsuz etkilemekte, aşiret bağları bağımsız hareket edilmesini engellemekte, 'televole kültürü'ne özentili duyulmakta, en masum talepler bile ilkel namus duygularına sığınarak bastırılmakta, ana-babalar tarafından dinlenilmemekte, genç yaşta ve zorla evlendirilmekte, üzerlerine kuma getirilmekte (Aktay, 2002: 71) ya da aileye kuma olarak gitmektedirler. Kocaya ve anne-babaya kölece itaat, erken yaşta ve zoraki evlendirme, başlık parası karşılığında satılma vb. durumlar, kadınların yaşamını çekilmez kılabilmektedir.

Kuşaklar arasındaki başlıca çatışma konuları; karşı cinsle arkadaşlık kurma, sokağa -izinsiz- çıkma, eş seçimi, toplumsal normlara ters düşen davranışlar (saygı, giyim-kuşam, alışkanlıklar) sergileme vs. noktalarında olmakta (Tezcan, 1991: 707), çatışma ise intihar olasılığını yükseltebilmektedir. 1999 yılının son altı ayında, Muş'ta yaşanan 29 intihar vakasının 28'ni genç kız ve bayanlar oluşturmaktadır. İstemedikleri kişilerle, yaşça çok büyük insanlarla aile baskısıyla evlendirilmek istenen Muş'lu genç kızların, evlenmek yerine ölümü tercih etmeleri, bölgede yaşanan sosyal sorunlardan birini en iyi şekilde ortaya koymaktadır (tumgazeteler.com).

Beşik kertmesinin, evlilik çağına gelen gençlerin istedikleriyle evlenmelerini engellediği bilinmektedir. Bazı durumlarda, 'beşik kertmesi sözünün bozulması, ailelerin ilişkisine göre, cinayete varan sonuçlar doğurabilmiştir. Sözün bozulmasının günah ve ayıp sayılmasına karşın, bu konudaki toplumsal yaptırımlar iyice zayıflamıştır' (Emiroğlu-Aydın, 2003: 139). Beşik kertmesi nedeniyle evlenmek zorunda kalan gençlerin oluşturduğu ailenin, sağlam temellere dayanması ve uzun ömürlü olma oranının yüksek olamayacağı ileri sürülebilir.

Töre cinayeti olduğu halde, intihar süsü verilen olaylardan birisi Şanlıurfa'da gerçekleşmiştir. 'Namus temizleme' amacıyla, aşiretin aldığı ölüm kararı infaz edilecek ve olaya intihar süsü verilecektir. Boğazı sıkılmak suretiyle boğulduğu kanaatine varılan ve daha sonra Fırat Nehri'ne atılan kadın, daha sonra kurtulmuştur (Faraç, 1998: 81).

Bahsedilen kişi hayatta kalmasaydı, bu olay da büyük olasılıkla basına ve resmi tutanaklara intihar olarak geçecekti.

Muş, bağlı ilçe ve köylerinde, 2000 yılının ilk altı ayında 32 intihar olmuştur. Bu intiharların birçoğu saklı kalmıştır. İntihar edenlerin çoğu yeni evlidir. Kuma verilen ve 'satılmış' muamelesi yapılan bu kadınlar, töreye olan isyanlarını intihar ederek ortaya koymaya çalışmışlardır. İntihar edenler, 14–19 yaşları arasındadır. Batman'daki intiharların büyük çoğunluğunun da 'gönül meselesi' yüzünden gerçekleştiği ileri sürülmektedir (Tezcan, 2003: 64).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki uygulamalardan birisi, aileler ya da aşiretler arasında kan davası ya da düşmanlık bulunması durumunda, bu durumun, kız vermek suretiyle ortadan kaldırılmasıdır. Bu durumda, kızın tercih hakkı bulunmamakta ve tanımadığı, bilmediği birisiyle evlenmekte ve aileye gelin gitmektedir. Bu durum, bazı durumlarda intiharla sonuçlanmaktadır (Tezcan, 2003: 62). Karşılıklı olarak iki gencin, kız kardeşlerini değiş-tokuş yapmak suretiyle evlenmelerinin en büyük nedeni başlık parası vermemektir. Aynı zamanda, baldız alma (sororat) ve kayınbiraderle evlenmenin (levirat) de aynı hesaplardan dolayı yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu konuda yapılan baskıların da intiharla sonuçlanma olasılığı yüksektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, bölgedeki intiharlarla ilişkin raporunda, kendinden yaşça büyüklerle evlenmek zorunda bırakılmanın, kızların / kadınların intihar sürecini hızlandırdığı dile getirilmektedir. Düzensiz ve bozuk aile yaşamı ve ailedeki şiddetin de intiharlarda etkili olduğu, aynı raporda ifade edilmektedir (Tezcan, 2003: 65–66). Batman'da, çoğu kadın olmak üzere meydana gelen intiharlarla ilgili medyaya yansıyan en önemli yönler; yaygın biçimde şiddet kullanılması, yokluk ve yoksulluk olmaktadır.

Batman'daki intiharlarla ilgili araştırma sonuçlarına göre, intihar nedenleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (ntvmsnbc.com; Aktay, 2000: 33–48; Halis, 2001: 38–39; 93):

a–Bölgenin kültürel yapısı ve egemen değer yargıları, toplumsal yaşamın her alanında belirleyicidir.

b–Namus ile ilgili aile infazlarına bir alternatif olarak, özellikle genç kızlara tek seçenek intihar sunulmaktadır.

c–İntihar olaylarında namus faktörü bulunmaktadır. Yörenin genç kızları, Batman'dan kurtulmanın bir yolu olarak gördükleri için, kamu görevlileriyle ilişkiye girmekte, eğer evlilik gerçekleşmezse, bakire olmadıklarını gizlemek için intihar etmektedirler.

d–Aile içi şiddet olgusu yaşanmaktadır.

e–Özellikle genç kızlar üzerinde aile baskısı çok belirgindir.

f-Çocuk sayısının fazlalığı, ailelerin çocuklarına yeterince sevgi, değer ve psikolojik destek göstermemelerine neden olmaktadır.

g-Öğrenim düzeyinin düşük olması, özellikle genç kızların ekonomik nedenlerle okuyamaması, yüksek öğrenim sonrası Batman'a dönenlerin işsiz kalma olasılığı, gençleri umutsuzluğa ve bunalıma itmektedir.

h-Özellikle kadınlarda psiko-somatik rahatsızlıklar yaygın olarak görülmektedir.

Araştırmalara göre; 'katı geleneklerin bayanlar üzerinde devam etmesi ve zorunlu olarak da erkeğin hâkimiyetinin sürmesi, bayanların dayanma noktasına kadar sessiz kalmalarına neden olmaktadır. Geleneklere uymayan bekâr ve evli bayanlar için katı kurallar vardır. Özellikle kırsal kesimlerde bekâr kızın bir erkekle görülmesi, kıyafetlerinde ebeveynin isteklerine uymaması, ailesinin uygun gördüğü kişi ile evlenmemesi, evli bayanın eşine kızarak baba evine dönmesi, evli bayan için basit bir söylentinin çıkması, eşinin ikinci evliliğine olumsuz bakması gibi daha birçok davranışın karşılığında katı kurallar uygulanmaktadır'. 'Bayanların bu katı kurallara boyun eğmelerinde, gelenekler kadar ekonomik bağımsızlıklarının olmaması da etkilidir'. Genel olarak intiharların 2/3'si, 'toplumun geleneksel yapısı' ve 'aile ilişkileri'nden dolayı meydana gelmektedir (Halis, 2001: 135-137).

'Batman'da özellikle kadının statüsü konusu, farklı bir önem arz etmektedir. Çünkü kapalı toplum yapısı, ataerkil aile yapılanması, aile içi şiddet, başlık parası karşılığında veya istemediği halde zorla evlendirilme, okula gönderilmeme, geleneksel değer yargılarının katı uygulanışı ve geleneksel bakış açısı nedeniyle kadında yaşanan güvensizlik, umutsuzluk ortamı' (Gönenç, 2003: 69) kadın intiharları üzerinde oldukça etkilidir.

İntihar nedenlerinden en çok aşağıdaki konulara vurgu yapılmakta ve şu şekillerde dile getirilmektedir: 'Sevdiğine varamadı', 'bekâretini yitirmişti', 'namus infazından kurtulmak için intihar etti', 'hiç arkadaşı olmadı', 'okula gönderilmediği için bunalıma düştü', 'aile baskısına dayanamadı', 'kuşak çatışmasına kurban gitti' (Halis, 2001: 29).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çok ilginç, ilginç olduğu kadar da anlamsız törelerin varlığından bahsedilmekte ve bu törelerden kaynaklanan baskıdan dolayı intihar yaşandığı dile getirilmektedir. Bunlar; evde yaşanan bir ölüm olayından dolayı kadının altı ay dışarı çıkmaması, 15 yaşındaki kız çocuğunun 65 yaşındaki adama verilmesi ve karşılığında, aynı adamın kızını diğer adama vermesi vs. biçiminde sıralanabilir. Bu durumda bölge kadınına düşen tek şey vardır ki, o da intihardır (Halis, 2001: 87).

Batman'daki intiharların yarısından fazlası ilçe ve kırsal kesimde gerçekleşmiştir. Bunun yanında, önemli sayıda intihar da, sosyal ve

ekonomik açıdan geri kalmış mahallelerde olmuştur (Halis, 2001: 138–139). Kırsal kesimdeki sosyal kontrolün daha fazla olması ve kişilerin – ve özellikle de kadınların– davranışlarının sınırlandırılması, karşımıza intihar sonucunu çıkarabilmektedir.

Yukarıda bahsedilen konuların müşahhas hale gelmesine yardımcı olacağı düşünülerek, bazı örnek olayların aktarılması yoluna gidilmiştir. Bu olaylar aşağıdaki gibidir.

6.Örnek Olaylar

1)–Kahramanmaraş’ın Türkoğlu ilçesine bağlı Çakallı Abbaslar Köyü’nde, 20.08.2001 tarihinde, eşinden ayrı yaşadığı için bunalıma girip intihar ettiği bildirilen 28 yaşında ve iki çocuk annesi Sultan Çiçek’in, ailesi tarafından öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. İntiharı şüpheli bulan jandarma ekipleri, aile fertlerinin bilgisine başvurmuştur. Ailesi, Sultan Çiçek’in, başka bir erkekle ilişkisinin olduğunu belirttiği eşi tarafından terk edildiğini söylemiştir. Kızlarının da, bu nedenle bunalıma girip intihar ettiğini ifade eden aile, olay sırasında evde bulunmadıklarını öne sürmüştür. İfadeleri şüpheli bulan güvenlik güçleri, baba Ali Çayır (52), anne Hatice Çayır (50) ve ağabey Sait Çayır’dan (39) el izi örnekleri almıştır. Jandarma, aldığı örnekler ile olayda kullanılan silahı, Jandarma Kriminal Laboratuvarı’na gönderip inceleme istemiştir. Aile fertlerinin el incelemesinde barut izlerine rastlanmış, kriminal laboratuvarından gelen rapor üzerine, olayın cinayet olduğu tespit edilmiştir. Sultan Çiçek’in başka bir erkekle ilişkisi olduğunun tespit edilmesi üzerine, toplanan aile meclisinin ölüm kararı aldığı belirten yetkililer, Sultan Çiçek’in tabancayla öldürüldükten sonra, olaya intihar süsü verildiğini bildirmişlerdir (aksam.com.tr).

2)–Batman’ın Sason ilçesine bağlı Geçitli Köyü’nde oturan Sevide Uyanık’ın nikâhsız yaşadığı korucu Mahmut Tiryaki, iki yıl önce kaçakçılıktan tutuklandı. Tiryaki’nin eşi Nazime, kuması Sevide Uyanık’la birlikte kayırbirader Bahattin Tiryaki’nin evine yerleşti. Aile, 30 Aralık’ta Uyanık’ın ‘evde kimse yokken intihar ettiğini’ söyleyerek güvenlik güçlerine başvurdu. Ancak, Sason Cumhuriyet Savcısı Mehmet Fırat, vücudunda Kalaşnikof mermisi izi bulunan genç kadının, üç gün önce doğum yaptığını ve öldürüldüğünü belirledi. Bebeğin cesedi, köyün iki kilometre ötesinde, gömüldüğü yerden çıkarıldı. Üç günlük bebeğin boğularak öldürüldüğü sanılıyor (habur.net).

3)–06.06.2000’de, 13 yaşındaki Naime Salman’ın cesedi Sadabat Viyadüğü altında bulunmuştur. İstemediği ve yaşlı bir adamla evlendirilen bu kadın, Aydın’daki evinden kaçmış ve ağabeyleri tarafından bulunduktan sonra da öldürülmüştür. Bu kişi, 13 yaşında imam nikâhıyla evlendirilmişti. Bu evliliğe katlanamayan Naime, tam 5 kez

evden kaçmış, ancak, her seferinde kardeşleri tarafından yakalanarak kocasına geri teslim edilmişti. Son kaçıışından sonra, aile meclisi Naime hakkında 'bundan hayır gelmez' sonucuna varmış ve öldürülmesine karar vermişti. Bunun üzerine, Naime'yi arabaya bindirip İstanbul'a getirmişler ve köprüden aşağıya atıp cinayetlerine intihar süsü vermişlerdir (evrensel.net).

4)–Batmanlı F.E. , küçükken geçirmiş olduğu bir kaza neticesinde bekaretini kaybetmiştir. Bir genç kız için bu durum 'ölümden daha beter' olmuş ve çevresel baskılara daha fazla dayanamayarak intihar etmiştir (Halis, 2001: 40–41).

5)–N.Y.'ye, töre gereği giyimine müdahale edilmekte ve çalışması hoş karşılanmamaktadır. Buna benzer isteklerden dolayı ailesinden dayak yiyen N.Y. , sonuçta intiharı seçmiştir (Halis, 2001: 35–37; 57).

6)–Van'da, Gülhan Sarıkaya, 15 yaşında olmasına rağmen, 11 çocuğu olan Yaşar Şirin'le zorla evlendirilmiştir. İki aylık hamile olan kadın, yaşamın çekilmezliğini anlamış ve intihar etmiştir (radikal.com.tr).

7)–Şanlıurfa Siverek Koruncak Köyü'nde, amcasının oğluyula zorla evlendirilen 17 yaşındaki Naile Karakuş, evlilikten sekiz ay sonra, tabancayla intihar etmiştir (Tezcan, 2003: 62–63).

8)–Şanlıurfa'da, Cemile adında bir kadın, kocası tarafından 7 yıl boyunca sürekli olarak dayak yediği için, Gaziantep'e babasının evine götürülmüş, kaburga kemiği kırık olduğu için tedavi ettirilmiştir. İyileşince tekrar kocasının yanına gönderileceğini bilen kadın, önce 3 çocuğunu Fırat nehrine atmış, sonra kendisi de atlayarak (ucansupurge.org) intihar etmiştir.

7.Sonuç

Töre baskısı nedeniyle meydana gelen intiharları, doğal ya da olağan karşılanmanın temelinde, toplum bazında erkek ve kadına yüklenen rollerin önemli bir paya sahip olduğu ifade edilebilir. Bahsedilen bu rollerin, 'ideal' bir durum olduğu düşüncesi, toplumdaki erkekler tarafından benimsendiği gibi, kadınların da önemli bir kısmının bu rolleri kabullenme durumunda kaldıkları ileri sürülebilir. 'Namuslu', 'melek gibi', 'namussuz' vs. ifadelerinde, daha çok kadın ön planda tutulmakta ve namus konusu, yalnızca kadınla bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Aynı tanım kapsamına giren davranışların erkekler tarafından sergilenmesi ise, çoğu zaman olumsuz olarak karşılanmamaktadır.

Bazı bölgelerde, sevdiği biriyle kaçan ya da herhangi bir erkekle 'adı çıkan' kadın, namus cinayetine kurban gitmektedir. Kadın, ailenin ya da aşiretin namusunu temsil etmektedir. Dolayısıyla, namusu koruyan kişi de yine kadın olmaktadır. Öyle ki, okula gitmeye, arkadaşlarla buluşmaya, 'âşık olma'ya bu bölge kadınlarının hakkı bulunmamaktadır.

Son yıllarda, özellikle belli bölgelerde (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) artan kadın intiharlarının, genel olarak töre baskısıyla irtibatlı olarak ele alınması gereği ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı, bu tür intiharların, ‘cinayet’ olarak nitelendirilmesi söz konusudur

Töre cinayetlerinin önlenmesi için eğitici ve hukuki önlemlerin alınması, kadın intiharlarının, töre ve namus cinayetlerinin sık görüldüğü yörelerde kadınlara ve ailelerine yönelik önleyici ve eğitici çalışmaların yapılması, kadınların, erkeklerle birlikte toplumsal sorumluluğu yüklenerek statüye kavuşturulması gerekli bir durum olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkoç, Nebahat. (2003) “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Namus Adına İşlenen Cinayetleri Önleme ve Bu Konuda Toplumsal Duyarlılık Geliştirme”, **Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu**, 26–27 Eylül 2003, Diyarbakır: AKADER Yayınları, s.86–89.
- Aktay, Yasin. (2000) “Güneydoğu’da İntihar: Kalan Sağlar Kimindir?”, **Tezkire**, Aralık–Ocak, Sayı:18, s.33–48.
- Aktay, Yasin. (2002) “Batman’da İntiharın Paylaşılamayan Mirası”, **Karizma**, Ekim–Kasım–Aralık, Sayı:12, s.68–74.
- Akyüz, Gamze–Nesim KUĞU. (1999) “Kadın Psikolojisi”, **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, C:21, Sayı:2, 178–181.
- Alyanak, Behiye–Ümran TÜZÜN. (1999) “İntihar Girişimi Olan Çocuklarda Disosiyatif Bozukluk: Olgu Sunumu”, **İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası**, Sayı:62/4, s.419–422.
- Anar, Suat. (1991) ”Türkiye’de Kan Davası”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.656–658.
- Aykut, Oktar. (1999) “Namus ve Töre Cinayetlerinin Türk Hukukundaki Uygulaması”, **Töre Cinayetleri**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, s.45–57.
- Bekaroğlu, Mehmet vd. (2000) “Trabzon’da 1995 Yılı İntihar Girişimi İnsidansı”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, Sayı:11/2, s.95–102.
- Beşikçi, İsmail, (1969) **Doğu Anadolu’nun Düzeni**, Ankara: E Yayınları.
- Budak, Selçuk, (2000) **Psikoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bulut, Işıl. (1991) “Türkiye’de Erken Evlenme”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.494–508.
- Demir, Ümran. (1999) “Kadının Toplumsal Statüsü”, **Sağlık ve Toplum**, Nisan–Haziran, Yıl:9, Sayı:2, s.12–16.

- Doğan, D.Mehmet. (1990) **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara: Rehber Yayınları.
- Durkheim, Emile. (1986) **İntihar–Toplumbilimsel İnceleme**, Çeviren: Özer Ozankaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Emiroğlu, Kudret-Suavi AYDIN (Haz.). (2003), **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erdentuğ, Nermin. (1972) **Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Erkul, Ali. (1993) “Kavramsal Düzeyde İntihar Tartışmaları”, **Cumhuriyet Üniversitesi Fen–Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:15, s.249–279.
- Faraç, Mehmet. (1998) **Töre Kısacasında Kadın**, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Fırat, Reha. (2001) “Ölüm ve İntiharın Psikodinamiği”, **Köprü**, S:76, Güz,
(<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Gostere=Yazi&YaziNo=11>), (erişim tarihi:Ağustos 2003).
- Göneç, İsmail. (2003) **Sosyal Bir Fenomen Olarak İntihar: Batman İli Örneği (1995 – 2002)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı.
- Halis, Müjgan. (2001) **Batman’da Kadınlar Ölüyor**, İstanbul: Metis Yayınları.
- İlbars, Zafer. (1991) “Aile ve Gelenek”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.540–544.
- Kardam, Filiz. (1999) “Töre Cinayetleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **Töre Cinayetleri**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, s.87–96.
- Koç, İsmet –Funda ALBAYRAK. (1993) “Türkiye’de İntihar Olgusu”, **Nüfusbilim Dergisi**, Sayı:15, s.55–68.
- Maden, Ahmed. (1991) “Evlenme ve Evlenme Şekilleri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.493–505.
- Marshall, Gordon. (1999) **Sosyoloji Sözlüğü**, Çeviren: Osman Akınhay–Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mc Cullough, Leslie. (1987) “İntihar: Sebepleri Nedir ve Ona Nasıl Engel Olunur?”, Çeviren: Hüseyin Peker, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.2, s.105–115.
- Örnek, Sedat Veyis. (1971) **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

- Özaydın, Nilüfer vd. (1998) “Kadın ve Şiddet”, **Sağlık ve Toplum**, Temmuz–Aralık, s.73–78.
- Özçelik, Nurşen. (1995) **Toplumsal İlişki Türlerinin İntihar Olgusu Üzerindeki Etkileri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Özer, Ahmet. (1998) **Modernleşme ve Güneydoğu**, Ankara: İmge Kitabevi.**RADİKAL**, 01.08.2000.
- Sarıhan, Şenal. (1999) “Namus Cinayetlerinde Avukatların Sorumluluğu”, **Töre Cinayetleri**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, s.59–69.
- Sayar, Kemal. (1998) “Kültür ve Psikopatoloji”, **Klinik Psikofarmakoloji Bülteni**, Cilt:8, Sayı:3, s.176–180.
- Sayar, Kemal. (2002) “Toplumsal ve Ruhsal Dinamikleriyle İntihar”, **Karizma**, Ekim–Kasım–Aralık, s.17–24.
- Sencer, Muzaffer. (1989) **Toplumbilimlerinde Yöntem**, İstanbul: Beta Yayınları.
- Sevindi, Nevval. (2002) “Kendi Varlığımın Sesi Olayım İstedim Yazık Ki Kadındım”, **Karizma**, Ekim–Kasım–Aralık Sayı:12, s.63–67.
- Shapiro, Patricia Gottlieb. (1999) **Çocukluk ve İlkgençlik Depresyonu**, Çeviren: Meral Kesim, İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Sır, Aytakin vd. (1999). “Diyarbakır’da Özkıyım ve Özkıyım Girişimleri”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, Sayı:10, s.50–57.
- Soyaslan, Doğan. (1999) “Töre Cinayetlerinin İşlenmesi”, **Töre Cinayetleri**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, s.29–33.
- Tarhan, Nevzat. (2002) “Neden İntihar”, **Karizma**, Ekim–Kasım–Aralık, s.41–46.
- Tezcan, Mahmut. (1991) “Aile ve Kuşak Problemleri”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.706–707.
- Tezcan, Mahmut. (1991a) “Türkiye’de Kan Davalarının Boyutları”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.657–662.
- Tezcan, Mahmut. (1999) “Ülkemizde Aile İçi Töre Ya Da Namus Cinayetleri”, **Töre Cinayetleri**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, s.21–27.
- Tezcan, Mahmut. (2003) **Türkiye’de Töre (Namus) Cinayetleri–Sosyo–Kültürel Antropolojik Yaklaşım**, Ankara: Naturel Yayınları.
- Türkçe Sözlük [TS]. (1998) C.2, Ankara: Türk Dil Kurumu [TDK] Yayınları.

- Uluyağcı, Canan. (2000) “Türk Sinemasında Namus Kavramı”, **Kurgu Dergisi**, Sayı:17, s.21–26.
- Ünsal, Artun, (1995) **Kan Davası**, Çeviren: Niyazi Öktem–Emre Öktem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- www.antimai.org (erişim tarihi: Ağustos 2003).
- www.cumhuriyet.com.tr (erişim tarihi: Ağustos 2003).
- www.evrensel.net (erişim tarihi: Ağustos 2003).
- www.habur.net (erişim tarihi: Ağustos 2003).
- www.kongar.org (erişim tarihi:Ağustos 2003).
- www.namus.com (erişim tarihi: Ağustos 2003).
- www.ntvmsnbc.com (erişim tarihi:Ağustos 2003).
- www.ortakhaber.com (erişim tarihi: Ağustos 2003).
- www.tumgazeteler.com (erişim tarihi: Ağustos 2003).
- www.ucansupurge.org (erişim tarihi: Ağustos 2003).
- Yalvaç, Mehmet. (2000) **Aile Sosyolojisi**, Malatya.
- Yaşar, M. Ruhat. (2003) **Depresyonun Sosyolojik Açısından İncelenmesi: Elazığ Örneği**, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Yeğin, Abdullah vd. (1992), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat, Ankara: TÜRDAV Yayınları.
- Yolcu, Mehmet. (2001) “İntiharlar”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S:130, Şubat, s.51–70.